

Tanítóképzés felsőfokon

1. Általános bevezető

Az európai integráció a gazdasági, politikai és kulturális élet mellett az oktatási és nevelési rendszer átfogó átalakulását is maga után vonja. Az integrált európai gazdasági és szociálpolitikai folyamatokat **közös képzési politikának** kell kísérnie. Hosszabb távon szükségessé válik egy multikulturális és multilingvális nevelés, hiszen az Európán belüli szabad munkahelyválasztás következménye szükségszerűen a multinacionális nevelés és iskolai képzés. A jövő európai polgárának ily módon az anyanyelvén kívül két idegen nyelvet nemcsak ismernie, de használnia is tudni kell. A jövő Európája szempontjából szükséges nevelés és képzés olyan tanártípust követel, aki Európa társadalmi és politikai fejlődését követni tudja, és reagálni tud rá oktatási és nevelési téren is. Egy ilyen pedagógusnak nemcsak megfelelő nyelvtudással kell rendelkeznie, hanem egy vagy több nyelven meghatározott tantárgyakat oktatni is kell tudnia. A következő években egy nemzetközi, multikulturális és multietnikus társadalom kialakulásával kell számolnunk Európában, amely az iskolától és tanártól adekvát tanítási és tanármodellt követel.

A változó felsőoktatással a tanítóképzés változóban van Magyarországon is. Ez pozitívan befolyásolja a képzést magát, hiszen a BA képzés szervesen kapcsolódhat a szakmában folytatást jelentő MA képzéshez. Eddig a tanító szakon végzetteknek szakmájuknak megfelelő egyetemi továbbhaladásra nem volt lehetőségük, végzettségük szintje csak pályamódosítással volt változtatható.

A napjainkban végbemenő reform a tanítóképzés szempontjából tehát egy előnyös folyamat, hiszen megnyílik a szakmai előrehaladás lehetősége a „mester szintű” szakokon, és ehhez kapcsolódva lehetőség van a doktori képzésben való részvételre is.

Tanszékünk egy szakmai munkacsoporton belül részt vett egy MA szaklétesítési anyag összeállításában. A szak a két tanítási nyelvű alapfokú intézmények számára is képez interdiszciplináris képességekkel rendelkező tanítókat, óvodapedagógusokat. Dolgozatom célja az előzmények és az eredmények összefoglalása, bemutatása.

2. A nyelvtanító-képzés helyzete / Rövid történeti áttekintés:

A Jászberényi Tanítóképző Főiskolán 1971-ben kísérleti jelleggel **orosz nyelvi speciál-kollégiumi** képzés indult, olyan tanítók képezésére, akik az általános iskola alsó tagozatán képesek az orosz nyelv tanítására. Ebből a képzésből fejlődött ki a **szakkollégiumi rendszer** (1974) a tanítóképzésben (nemcsak az idegen nyelvi). Ez a képzés kezdetben az orosz, majd később az angol, a francia, a német nyelv tanítására készítette fel a tanító szakos hallgatókat.

Az általános iskolai idegennyelv-oktató - tanító szak 1990-ben indult, amelyet sikerült akkreditáltatni is. Az előző képzéseknél jóval magasabb óraszámban, napjainkig a legeredményesebb képzési lehetőséget biztosította az idegen nyelvet tanító tanítók számára. (Szilágyiné Hodossy Zs, 2005a)

A közoktatásról szóló 1993. évi törvény (Ktv.) – összefüggésben az iskolaszervezet változásával –, kiterjesztette a tanítók alkalmazási lehetőségét az általános iskola 5-6. osztályára, speciális képzéshez kötve az alkalmazhatóságot. A tanítóképző főiskolákat e fejlemény nem érte váratlanul, hiszen 1976-tól a tanítói alapképzés speciális szakkollégiumi képzéssel egé-

szült ki, amelynek birtokában („szakkollégiumi betétlap”) a tanító jogosultságot szerzett egy-egy tantárgy tanítására az iskola átmeneti szakaszában (4-5. osztály). Ekként, meghatározott szakokon (pl. idegennyelv-oktató tanító, nemzetiségi tanító, tanító-könyvtáros, tanító-művelődésszervező, tanító-szociálpedagógus, tanító-óvodapedagógus), voltaképpen a törvényi szabályozást megelőzően gyakorlattá vált a négyéves főiskolai szintű tanítóképzés.

Az 1995/96. tanévtől az **idegen nyelvi műveltségi területi képzés** biztosítja a lehetőséget a tanítók felkészítésére a korai idegennyelv-tanításra az általános iskola 1-6. osztálya számára.

„Ezekben a korai idegennyelv-oktatásra felkészítő képzési programokban, életkorhoz illeszkedő alkalmazott nyelvészeti ismeretekkel, interdiszciplináris kompetenciával rendelkező, idegen nyelvet tanítani képes tanítókat képeztek. Az eredményességet sokféle tényező befolyásolta, a rendelkezésre álló óraszám, a külföldi részképzés, az autentikus anyagok stb.” (Szilágyiné Hodossy Zs, 2005:4). Felmérések bizonyítják, hogy a végzett hallgatók, az általános iskola alsó tagozatán a korai nyelvi fejlesztés folyamatában tevékenykednek: az anyanyelvi, az etnikai, a nemzetiségi és az idegen nyelvi fejlesztésben döntő szerepet játszanak az egész életen át tartó tanulás alapozó szintjén, a két tanítási nyelvű általános iskolákban is tanítanak. 2005-ben készítettem felmérést az intézményünkben nyelvtanító szakon és a nyelvi műveltségi területen végzett hallgatók körében, s ezen felmérések szerint a végzett hallgatóknak 71 százaléka tanítja az általános iskola alsó tagozatán az idegen nyelvet, ezek 91 százaléka nem is szándékozik pályát módosítani, 36 százaléka tanult tovább egyetemen vagy főiskolán tanár szakon (Nagyné, 2005).

A tanítóképzésben a keresettebb műveltségi területek egyike az idegen nyelvi műveltségi terület. A nyelv kiemelkedő szerepe, magának a nyelvnek a nevelő szerepe, a nyelvtanulás fontossága elvitathatatlan, az Európai Unióhoz való csatlakozás óta pedig nélkülözhetetlen.

3. Új típusú tanárok kellenek

A bolognai rendszerben tanári diplomát csak a mesterszintű képzésben lehet szerezni, így nagyobb lehetőség kínálkozik a leendő pedagógusok kompetenciaalapú képzésére. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a hallgatók az elmélet mellett olyan gyakorlati ismereteket, tudást, nézeteket sajátítanak el, amelyek segítségével hatékonyabban, az egyénekre jobban odafigyelve tudnak tanítani. A bolognai átalakulással párhuzamosan gyökeresen megváltozik a hazai tanárképzés is, nemcsak struktúráját, hanem tartalmát tekintve is. A bolognai áttállással az általános iskolai és középiskolai tanárok képzése egységessé vált, és a jövőben csak a mester-diplomások mehetnek tanítani. A bolognai folyamat lényege, hogy hasonlóan a legtöbb európai országhoz, Magyarország is áttért a kétszintű, lineáris képzési rendszerre. 2006-tól a főiskolákra, egyetemekre jelentkező hallgatóknak először egy hároméves alapképzésen (bachelor, rövidítve BA vagy BSc) kell részt venniük. Ennek sikeres befejezése után alapidiplomát kapnak, amivel – elvileg – el tudnak helyezkedni a munkaerőpiacon, vagy a jobbak továbbmehetnek a mesterszakokra (master, rövidítve MA vagy MSc). 2009-ben kapta kézhez alapidiplomáját az első, új rendszer szerint tanult évfolyam. Az új rendszer azonban nem érinti gyökeresen a 4 éves gyógypedagógus-, valamint a tanító- és óvodapedagógus-képzést, ezek alapvetően nem változtak. Ezt a hiányt szándékozik pótolni az az MA-fokozat, amelynek kidolgozására egy szakmai csoport vállalkozott. 2005-ben az ÓTE keretében Szilágyiné dr. Hodossy Zsuzsanna, főiskolai tanár kezdeményezésére (SZIE ABK), dr. Kovács Judit MEd főiskolai docens (ELTE), dr. Lőrincz Ildikó egyetemi docens (NYME), Petőcz Jánosné dr. főiskolai tanár (AVF) és meghívottként dr. Poór Zoltán egyetemi docens (PE) részvételével egy szakmai csoport jött létre a korai nyelvfejlesztés - MA fokozat létesítése érdekében. Egyetemünk, a Szent István Egyetem 14 partnerintézménnyel együttműködve, Alkalmazott Bölcsészeti Karának kezdeményezésére a tanító és az óvodapedagógus BA-ra épülő korai inkluzív nyelvfejlesztő MA-szak létesítését tervezte el.

A szakmai csoport konferenciákon, rendezvényeken ismertette elképzeléseit, szakmai érveit a korai nyelvfejlés és annak pedagógusháttere fontosságáról. Fokozatosan körvonalazódott a tervezett „okleveles korai inkluzív nyelvfejlesztő óvodapedagógus és tanító MA-képzés” tartalma, céljai, kimeneti követelményei, majd a munkacsoport kibővült a szaklétesítésben részt venni kívánó felsőoktatási intézményekkel. (Szilágyiné Hodossy Zs, 2005b)

Az „Okleveles korai inkluzív nyelvfejlesztő MA” kidolgozására vonatkozó terv (melyben az idegen nyelvi szakirány kidolgozásában magam is részt vettem) azóta valósággá vált és akkreditálásra vár.

Napjainkban a korai életkori nyelvi fejlesztés kutatása rendkívüli figyelmet kap a világban, a soknyelvű és sokkultúrájú Európában (Közös Európai Referenciakeret, 2002). A korai nyelvi fejlesztésben kulcsszereplő a megfelelően képzett óvodapedagógus és tanító. Ahhoz, hogy egy magyar óvodapedagógus és tanító be tudjon kapcsolódni ezekbe a kutatásokba, a végzettsége, tudása, diplomája egyenértékű kell hogy legyen az uniós diplomákkal, és meg kell felelnie a közös európai háromciklusú képzésnek. Az alapozó iskolákban az interkulturalitás és a többnyelvűségi kompetencia megalapozása európai elvárás. Az Európa Tanács Közoktatási Bizottságának Közös európai Referenciakerete hangsúlyozottan emeli ki ezzel kapcsolatban a gyermekek nyelvtanításának szerepét.

Az Európai Közösségek Bizottsága új keretstratégiája megállapítja:

„A korai életkorban folytatott nyelvtanulás csak akkor eredményes, ha a pedagógusok külön képesítést kapnak a gyermekek nyelvtanítására, felkérjük a tagállamokat az idegennyelvpedagógusképzés rendszerének felülvizsgálatára, az életkorhoz illeszkedő nyelvpedagógusképzésre” (Új keretstratégia a többnyelvűség ösztönzésére. Brüsszel, 2005. 11. 22. COM (2005) 596). Jelenleg a korai nyelvfejlesztéssel foglalkozó óvodapedagógusok és tanítók főiskolai diplomával rendelkeznek. Életkorhoz illeszkedő képzettségüknek, szakmájuknak megfelelő egyetemi továbbhaladásra mindeztidáig nem volt lehetőség a magyar felsőoktatásban, de egyetemi, főiskolai levelező nyelvtanári szakokon a felvételi eljárás során 2006-ig beszámították műveltségterületi végzettségüket, az akkreditált, új bolognai elvárásokhoz igazított tanító szak indításáig. 2006-tól a tanítók és óvodapedagógusok a pedagógián kívül nem folytathatják tanulmányaikat MA - fokozaton.

Az új európai felsőoktatási térségben, amelyhez Magyarország is csatlakozott, az egységes pedagógusképzés keretében a korábbi főiskolai tanító és az óvodapedagógus szak beilleszthető a háromciklusú képzési folyamatba úgy, hogy a BA-fokozat elvégzése után a leendő tanítók és óvodapedagógusok MA- és PhD-fokozaton életkorhoz illeszkedő diszciplináris tanulmányokat is folytassanak. Az okleveles korai inkluzív nyelvfejlesztő óvodapedagógus és tanító háromciklusú képzési tervezetében a hallgatók alap, mester és doktori fokozaton készülhetnek fel a gyermekek nyelvi fejlesztésére, az alapozó oktatásra, a kulcskompetenciák megalapozására, a korai életkori szakaszban a kutatására. A tervezett MA-fokozat nyelvi műveltségterületen biztosítja a továbbhaladást alapkiváltóról mesterfokozatra az óvodapedagógusok és a tanítók számára, egyúttal az életkorhoz illeszkedő inkluzív, interkulturális, interdiszciplináris, és két tanítási nyelvű KER-szerinti nyelvpedagógus-képzésre és oktatók felkészítésére keres hiánypótló megoldást a magyar felsőoktatásban. A korai nyelvfejlesztés célját Szilágyiné dr. Hodossy Zsuzsanna az ELTE-TÓFK szervezésében a „Két tannyelvűség – pedagógusképzés, kutatás, oktatás” c. konferenciáján megtartott „Az okleveles korai nyelvfejlesztő óvodapedagógus és tanítóképzés a magyar felsőoktatásban” c. előadásában a következőképpen foglalta össze:

- A saját kulturális identitás megerősítése, a nyelvi hátrány leküzdése;
- A nyelvi és kulturális pluralitás felfedezése;
- Az alapvető nyelvi komponens kezdeti megalapozása;
- Az alapvető szóbeli interakció fejlesztése;
- A többnyelvűség megalapozása.

Az idegen nyelvek iskolai oktatása, a kívánatos pedagógiai hatékonyság elérésének lehetőségei és feladatai minden országban régóta foglalkoztatják a szakembereket. Különösen nagy hangsúly helyeződik a nyelvvoktatásra, pl. az Európai Unióhoz való csatlakozás óta, hiszen ott követelményként jelenik meg, hogy a közösségi polgár legalább három uniós nyelvet ismerjen (köztük az egyik természetesen a saját anyanyelve) (Unió Fehér Könyve, 1995). Az utóbbi években-évtizedekben ezért tapasztalható olyan sok kezdeményezés az idegen nyelvek tanítása terén, különös tekintettel a korai nyelvvoktatásra. (Mihály I., 2006). A korai inkluzív nyelvfejlesztő MA-fokozat a két tanítási nyelvű általános iskolák számára is képez interdiszciplináris képességekkel rendelkező tanítókat, óvodapedagógusokat. Az egyre népszerűbbé váló két tanítási nyelvű általános iskolákban kizárólag azok a tanítók tudják tanítani idegen nyelven a tantárgyakat, akik általános tanítói és tárgyi, illetve nyelvi ismerettel rendelkeznek. A tartalom alapú oktatásban ezen az oktatási szinten idegen nyelven tanítani képes, interdiszciplináris kompetenciákkal rendelkező tanítókra van igény. Magyarországon a tartalom alapú, illetve tantárgyközi szemléletű nyelvvoktatás elterjedését mutatja a két tanítási nyelvű iskolák számának állandó növekedése. A két tannyelvű képzés 1987-ben indult, ma már több mint 50 iskolában folyik, de speciálisan erre képzett oktató nincs. Eddig, az alsó tagozatos oktatásban jelenleg, a nyelvi műveltségi területen végző hallgatók vesznek részt a két tannyelvű oktatásban, hiszen ők nyelvtanítók, és az alsó tagozaton minden tárgyat tanítanak, így a tárgyi szakmai felkészültségük is megvan. Ha egy egyetemet végzett hallgató egyik szakja a nyelv, a másik szakja pl. történelem, akkor a jelenlegi helyzetben van lehetősége a történelmet idegen nyelven tanítani. Ez külföldön is gyakorlat, de nem megoldás a két tannyelvű képzésre, hiszen ez egy külön szakma, amire nincs képesítés. Az ilyen képzésekre Európában már vannak példák, hiszen a legtöbb európai országban köztük a környező országokban is mesterfokozaton akkreditáltak programokat a bilingvális, plurilingvális és interkulturális nyelvfejlesztésre képes pedagógusok képzésére. (Németországban ez pl. már 1989-ben elkezdődött, ahol az Osnabrücker Egyetem az angol nothinghami egyetemmel közösen indított ún. „euroteacher” képzést, majd a 90-es évektől kezdve Németországban egymás után vezették be az egyetemek és főiskolák ezt a jellegű mesterképzést. Az itt végzett hallgatók diplomáját egész Európában elismerik, és bárhol taníthatnak. (Kohlberg-Meißner, 1991)

4. Okleveles korai inkluzív nyelvfejlesztő mesterképzés

A képzés célja: „A tervezett MA fokozat az európai elvárásoknak megfelelő szakmai kompetenciákkal rendelkező, az európai kutatásokba bekapcsolódni képes óvodapedagógusokat és tanítókat kíván képezni a korai életkor számára, akik ki tudják használni a jelenlegi mobilitási lehetőségeket, szakmai gyakorlatot tudnak végezni a célnyelvi országban.” (Szilágyiné Hodossy Zs, 2005:5). Cél továbbá:

1. Életkorhoz illeszkedő nyelvpedagógusok; óvodapedagógusok és tanítók, leendő doktoranduszok képzése MA-fokozaton, a BA-fokozat folytatásaként, akik rendelkeznek a plurilingvális, interkulturális és interdiszciplináris korai nyelvfejlesztés, a korai két tanítási nyelvű oktatás területén megfelelő nyelvpedagógiai és pedagógiai szakmai kompetenciákkal, ismeretekkel, képességekkel, attitűdökkel.
2. Olyan óvodapedagógusokat és tanítókat képezni,
  - akik képesek a nyelvi és kulturális sokszínűség innovatív megközelítésére az egész életen át tartó tanulás alapozó szintjén,
  - akik a közoktatás korai szakaszában képesek az anyanyelvi és idegen nyelvi kommunikációs kompetencia megalapozására és a nyelvi hátrány kezelésére, és
  - a két tanítási nyelvű oktatásra.

3. Olyan nyelvpedagógusok felkészítése, akik

képesek a korai életkorhoz illeszkedő speciális tanulmányaik folytatására a PhD – képzésben, és

a tanítókat és óvodapedagógusokat képző felsőoktatási intézményekben szakterületükön oktatóként tevékenykedni.

A közoktatásban, az óvodákban és általános iskolákban szükség van nyelvfelkészítő pedagógusokra és tanítókra. A két tannyelvű általános iskolákban, amiből egyre több van Magyarországon, kizárólag tanítók tudják idegen nyelven tanítani a szükséges tantárgyakat.

Megoldást hoz ez az MA a nemzetiségi és etnikai korai nyelvi fejlesztés területén is a megfelelő szakemberek képzésére. A kidolgozott MA tervezett szakirányai:

Magyar nyelvi korai nyelvfelkészítés

Nemzetiségi etnikai korai nyelvfelkészítés, és

Idegen nyelvi korai nyelvfelkészítés szakirány.

A képzés felépítése: Okleveles inkluzív nyelvfelkészítő MA törzsanyag

- Elméleti alapoó tantárgyak (pl. inkluzív pedagógia és interkulturális nevelés, Európa nyelvei és kultúrái, Magyar kultúra és hagyományok stb)
- Szakmai törzstantárgyak (Alkalmazott nyelvészeti szakkurzusok, nyelvpedagógia stb)
- Kritériumtantárgyak (Második idegen nyelv, Emelt szintű német nyelvi fejlesztés stb)
- Diplomamunka
- Terepgyakorlat
- Kötelezően választható szakirányok (Bevezetés a korai inkluzív nyelvfelkészítés szakmai hátterébe, korai inkluzív nyelvfelkészítés módszertani háttere stb)

5. Összegzés

A nemzeti oktatási rendszerek mindegyikének megvan a maga történelme, képzési gyakorlata. Nemcsak az iskolarendszerek és struktúrák különböznek egymástól, hanem a pedagógusképzés (tanító/tanár) tartalma és a képző intézetek is (szervezeti felépítésben, tanterveikben, oktatási módszereiben és kulturális környezetükben). A pedagógusok képzése az Európai Közösségben különböző oktatási módszerek és stílusok alkalmazásával folyik, melyek hátterében eltérő történelmi és kulturális fejlődési utak állnak. A tanárképzés egyúttal az oktatási rendszerek eltérő követelményeit, normáit is tükrözi. (Európai Bizottság memoranduma az egyetemi képzésről 1991. 133. 134. cikkely). A magyar pedagógusképzés alapvető jellemzői (érettségi utáni felsőfokú képzés, meghatározóan párhuzamos modell) „eurokonformak”. A kultúra egészében valamint a hagyományokban gyökerező egyéb jellegzetességei (képzési tartalmak, az iskolai tudásközvetítés sajátosságai) pedig abban az értelemben „európai” jelenségek, hogy az EU valamennyi tagállamát is az jellemzi, hogy tanügyét alapvetően nemzetállami keretekben és preferenciák mentén alakítja ki. Az Unió, a tagországok képzési/pedagógiai hagyományai gazdagságának, sokszínűségének megőrzése mellett, elengedhetetlennek tartja e közös örökség optimális felhasználását. Már 1988 óta nőtt fokozatosan a nyomás a kormányok és az Európai Bizottság részéről Európa-orientált képzések elindítására, és az európai dimenziók megjelenésére és rögzítésére a pedagógusképzés (tanár/tanító) rendszerében (tanterveiben és kurzusaiiban). Az európai tudat kialakítása és fejlesztése szempontjából fontos a multikulturális és multilingvális nevelés, mivel a jövőbeni Európai Unió belüli szabad munkavállalás feltétele szükségszerűen a multinacionális nevelés és oktatás. Az ilyen tanárnak, egyéb lényeges képességek mellett nemcsak megfelelő nyelvtudással kell rendelkeznie, hanem egy vagy több nyelven oktatni is kell tudnia egy vagy több tantárgyat úgy, hogy közben a nyelvet is oktatja. (A két tannyelvű oktatóhoz hasonlóan, de a végzettsége alapján, a célnyelven egész Európában oktathatja a szaktárgyát. 2004. január 24-25-én megrendezésre került Lipcsében egy nemzet-

közi konferencia a „Pedagógusképzés Európában – pedagógusképzés Európa számára” („Lehrerbildung in Europa – Lehrerbildung für Europa”) címmel. Ezen a konferencián egyértelművé vált, hogy komoly igény van az oktatásügy meghatározott egységesítésére Európán belül, ami azt jelenti, hogy szükséges olyan tanárok, pedagógusok képzése, akik elvileg Európa minden országában taníthatnak. A nemzetközi konferencián kidolgozásra és bemutatásra került egy modell, az „Europalehrer” (euroteacher) képzésre, melynek lezárása egy „Master of Arts” bizonyítvánnyal történne. A Lipcsei Nyilatkozat összefoglalja a szándékot egy más európai országokból származó kollégákkal együtt kidolgozott közös tanulmányi programra az „Europalehrer” képzésre vonatkozóan. Az ilyen oktatót megalapozott európai kulturális és nyelvi képzés tesz alkalmassá arra, hogy megtanítsa az európai eszmét a gyerekeknek és fiataloknak, és meg kell nyernie őket az Európai Közösség közös céljainak. Ez a képzés a Bolognai Szerződés szükségsszerű kiegészítéseként került elfogadásra. (UniVersum Journal Universität Leipzig Heft2/2004)

A cél, hogy az oktatási rendszer átalakulásával megfelelőképpen meg tudjuk közelíteni ezt a fajta nyelvpedagógus-képzést, és/vagy részt tudjunk venni valamelyik már viszonylag jól bevált uniós-szintű tanár/pedagógusképző rendszerben, tudjuk alkalmazni a más országokban, gyakorlatban már kipróbált, és beválni látszó módszereket. Az új MA-fokozat kidolgozása megfelelő lépés ebben az irányban.

IRODALOM

- Kohlberg W.D./Meißner A.: (1991.) Das Modell einer europaorientierten/europäischen Lehrerausbildung (Euroteacher). Modelle der Lehrerausbildung im zusammenwachsenden Europa - Konferenz am 31. Mai/1. Juni 1991 in Berlin (Braunschweig / Zentrum für Europäische Bildungsforschung (ZEB) 44-54.
- Közös Európai Referenciakeret: (2002)
- Mihály I. (2006): *Európai áttekintés a két tannyelvű oktatás tapasztalatairól*. In: Új pedagógiai Szemle Budapest, 2006/05
- Nagyné Paksi M.: (2005) *Pályaszocializációs lehetőségek a tanítóképzésben*. Poszterbemutató. In: Tartalmi összefoglalók. V. ONK. Budapest, 396
- Szilágyiné Hodossy Zs.: (2005): *Szaklétesítési anyag, kézirat. Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar*
- Unió Fehér Könyve az oktatásról és képzésről: (1995)
- Universität Leipzig: April 2004 Heft 2/2004 ISSN 0947-1049 / Beirat für „Das Sonntagsgespräch“ „Erklärung zum Europalehrer“ „Das Sonntagsgespräch“ im Internet: / www.uni-leipzig.de/~sonntag Heft2/2004 UniVersum Journal Universität Leipzig

NANSZÁKNÉ DR. CSERFALVI ILONA

főiskolai tanár

Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola

Debrecen

Környezeti nevelés kisiskoláskorban

A környezeti nevelés kisiskoláskorban: igény és realitás. A XXI. század nagy kérdése, hogy az emberiség meg tud-e küzdeni a globális társadalmi, környezeti problémával.

A XXI. század nem képzelhető el az oktatás társadalmi intézményeinek, cél szerinti igényeinek, tartalmának és szükségleteinek alakítása, modernizációja, fejlesztése nélkül. A koráb-